



**ח** קדש ג'וקהאנג (Jokhang) שבלבה של להסה (Lhasa), בירת טיבט, הוא תמציתה התרבוּרית של טיבט. אל ההיכל הקטן הזה מתכנסים עולי רגל מכל רחבי הרמה העצומה, ממש כשם שהתודעה חסרת המיקוד שואפת להצטמצם אל תכלית אחת – ההארה. לפי המסורת המקומית, את המקדש בנה במחצית השנייה של המאה השביעית המלך סונגטסן גאמפו, וזאת כדי לשכן בו את צלם הבודהה הראשון בטיבט, שהובא – כמה אירוני – על ידי אשתו הסינית-בִּוֹדֵהִיסִית. כבר בסיפור הזה נראים ניצני המורכבות ביחסים שבין סין לטיבט, שהגיעו ב־57 השנים האחרונות לממדי אסון.

סביב המתחם יש תמיד זרם בלתי פוסק של עולי רגל, ואליהם נוספים חנויות ורוכלים לרוב שגורמים לקודש ולחול להתערבב. נוכחותם של כוחות צבא וביטחון סיניים מורגשת מאוד, ובעת האחרונה גם מספר מקבצי הנדבות הולך וגדל. לעתים, בזמני מתיחות או חשש מפני מהומות, כדוגמת מועד חגיגות ארבעים שנה לאוטונומיה הטיבטית שצוין בקיץ 2006, אוסר השלטון הסיני את כניסת המקומיים למתחם המקודש, אבל תמורת דמי כניסה גבוהים תיירים יכולים לשוטט ברוב אגפיו באין מפריע. בזמנים כאלה, במקום עולי הרגל הנדחקים פנימה בנסותם להיטיב





→ הרחבה שהסינים בנו לפני מקדש ג'וקהאנג; ברקע נראה ארמון פוטאלה

← נזירה בלהסה  
צילום: לוקה גלוצי  
Luca Galuzzi  
www.galuzzi.it

צ דרקון על גג מקדש ג'וקהאנג



פרויקט מיוחד | טיבט

# תורת המורכבות

כשבוחנים את היחסים בין טיבט לסין מראשיתם אפשר לראות איך דת ושלטון, שאיפה לעצמאות וצורך בהגנה השתרגו להם זה בזה וקשרו את שתי התרבויות יחד במשך מאות שנים. יותם יעקבסון מתאר את הכרוניקה שהובילה לאירועים האחרונים שהתחוללו בטיבט

כתב וצילם: יותם יעקבסון

לישימון גיאוגרפי ורוחני, על הקו המפריד בין פנים לחוץ ובין שמים לארץ. בלבו של הסמל נטוע גלגל הדהרמה, ושני צבאים כורעים ברך ותומכים בו משני עבריו באיזון מושלם. הגלגל מסמל את תמ' צית החוק והסדר הבודהיסטיים, הסובב והמסובב, ולו שמונה חיבורים, שהם גם שמונת השלבים העיקריים בחייו של בודהה. במרכזו של הגלגל מת' מזגים הדברים לנקודה – ביטוי לאמת אוניברסלית בת השגה.

כשניצבים על גג המקדש בסמוך לסמל ומשקי' פים מערבה, זוכים במבט יפה על הפוטאלה (Potala), ארמונו המפורסם של הדלאי לאמה ומסמליה המור' כרים של טיבט. מזווית זו אי אפשר לראות את הרחבה העצומה שהוקמה במקום שכונת מגורים קדומה וגם לא את השדרה הסינית הסלולה היום למרגלות הגבעה. מגג מקדש ג'וקהאנג נראה אר' מון פוטאלה עדיין בתומתו, מתריס בלובן קירותיו ובגנותיו המוזהבים כנגד פסגות ההרים האפורות שמאחוריו.

על פי המסורת המקומית, לפני שהוקם הארמון הנפלא הזה ניצב כאן ארמונם של מלכי טיבט, וממנו הם שלטו על אימפריה גדולה שהתקיימה מהמאה השביעית ועד אמצע המאה התשיעית. בשיא עור' צמתה הביסו צבאותיה את לגיונות סין ואף כבשו למשך זמן קצר את הבירה הסינית שאנג'אן (Shang'an), המוכרת היום כשיאן (Xian).

הבודהיזם, שנעשה מזוהה כל כך עם טיבט, הגיע אליה מאוחר יחסית, רק במאה השמינית לספירה, מאות שנים לאחר שכבר כיתרו אותה מדינות בודהיסטיות מכל עבר. המנזר הבודהיסטי הראשון הוקם רק בשנת 797 לספירה בסאמיה (Samye), עיירה שנמצאת מרחק רב מלהסה. זהו מנזר מרהיב עין הבנוי במתכונת של מנדלה, דיאגרמה קוסמית: המקדש המרכזי, הבנוי כפגודה מוזהבת גגות, משול לציר העולם, וסביבו מבנים המייצגים את ארבע היבשות.

לפי המסורת הוקם המנזר בעקבות ויכוח דתי מורכב וסוער שנערך באתר, ובו עלו שאלות תיאור' לוגיות רבות, אך עיקרו סביב השאלה: האם ההארה היא הדרגתית או מיידית? תוצאות הוויכוח בסאמיה קבעו את גורלו של הבודהיזם בטיבט – המלך, שבחר בצד המנצח, בחר בגישה ההודית שלפיה ההגעה להארה היא הדרגתית. עד היום בריקודי נזירים טיבטיים מוצג הנזיר הסיני כדמות מגוחכת ורבת קלון. לזכותם של הטיבטים ייאמר כי בחרו בבודהיזם שהגיע מהודו, כור מחצבתו של בודהה, אולם אי אפשר לנתק את בחירתם מרצונם העז להיבדל מסין.

לאחר נפילת ממלכת טיבט, תקופה שמקובל לחתום אותה ברציחתו של המלך האחרון בטיבט

המשך בעמוד 51



## הטיבטים בחרו בבודהיזם שמקורו בהודו, כור מחצבתו של בודהה, אולם אי אפשר לנתק את בחירתם זו מרצונם העז להיבדל מסין

לראות את הקפלות, ניצבים במקום שומרים סינים, ומול צלמו של בודהה לא משתרך תור ארוך ולא מודלקים נרות חמאה וקטורות. חסרה הנשמה של המקום. חסר ההמון רווי האמונה ההופך את המקדש לרוחש חיים ופעילות, ושבלעדיו המתחם המסוגגן דומה בעיני למצבה דוממת. כשהמקום סגור, הפינה היחידה שאפשר לה' תדפק בה על שערי האמונה עם המקומיים היא הרחבה שלפני שערי המתחם הנעולים. שם רבים עוסקים תמיד בטקס המתקיים זה מאות שנים – הם משתטחים אפיים ארצה, פושטים ידיים קדימה ומצמידים אותן זו לזו כאילו יצרו מגופם חץ חדור דבקות המסתיים בניצן לוטוס. לא בכדי מהמקום הזה פורצות הקריאות לעצמאות. גם עתה, בציון יום ההתקוממות ה'49 של הטיבטים נגד הכיבוש הסיני, החלו ההפגנות כאן.

### טיבט העדיפה את הבודהיזם ההודי

מעל לשער הכניסה הנעול מתנוסס דומם עיטור הגג המרכזי. הסמל הנטוע בראש קודש הקודשים של "גג העולם" נמצא על הגבול שבין נווה מדבר

↑ שומר סיני בפתח מקדש ג'וקהאנג. הנוכחות הסינית בולטת סביב האתרים הקדושים בטיבט





## משיבים עטרה ליושנה

אחרי עשרות שנים של הדחקת הרגשות הדתיים, הסינים באים לטיבט בחיפוש אחר רוחניות בודהיסטית

↑ תיירים סינים  
מצטלמים בלבוש  
טיבטי מסורתי על  
רקע הפוטאלה

בקיץ לפני שנתיים, זמן קצר לאחר חנוכת קו הרכבת החדש ללהסה, יצאתי בנתיבה הפתלתול של המסילה אל השחקים. הנסיעה ברכבת והביקור באתרים התיירותיים בטיבט מאפשרים מפגש בלתי אמצעי עם תיירים סינים, שבזכות קלות הנסיעה פוקדים את טיבט עתה יותר מתמיד. כמה מהנוסעים ברכבת אמרו לי את מה ששמעתי גם קודם לכן בהזדמנויות שנקרו בדרכי, כי בעבורם טיבט היא ארץ פלאים, מקום שמעורר את הנפש ומרחיב את הלב. אף שטיבט היא חלק ממדינתם, היא נתפשת כארץ לא נודעת ומאיימת, אבל גם גדושה בחוכמת חיים נשגבת. לא בכדי שמה הסיני של טיבט הוא שידזאנג (Xizang), כלומר "בית האוצר המערבי". תהיתי, האם די לסינים בצילום מזכרת על רקע ארמון פוטאלה בלהסה, או שמא הם מגיעים לטיבט כדי למצוא בה מזור עמוק יותר לחסכים דתיים ותרבותיים? ניצנים לתשובה אפשר למצוא ב"מסע אל המערב", אחד מסיפורי העם בסין, שנכתב במאה ה-16, בימי שושלת מינג. על פי הסיפור, בתקופת שושלת טאנג, בסביבות המאה השביעית, הידרדר מצבה המוסרי של האימפריה הסינית ונשכחה תורתו של בודהה. הקיסר מצא רק דרך אחת להשיב עטרה ליושנה - לשלוח את הנזיר שוואנג זאנג מסין לעבר הודו כדי להביא ממנה את הסוטרות הבודהיסטיות (אמרותיו של הבודהה). במרוצת הדורות נוספו לסיפור סממנים מיתיים רבים, ואל הנזיר הצטרפו שלושה חברים - איש החול, החזריר והקוף - ויחד הם צלחו את המסע רב התלאות, הגיעו למקום מושבו של בודהה, קיבלו מידיה את הסוטרות הקדושות ושבו לסין. הסיפור הזה מוכר לכל סיני כמעט. ממפגשי עם סינים למדתי כי לרבים מהם הנסיעה לטיבט מסמלת בדיוק את המוטיב הזה: מסע אל המערב והבאת התורה הבודהיסטית שאינה קיימת עוד בארצם ושאליה הם כמהים. יאנג פנג לי, נוסעת שפגשתי ברכבת מלהסה אל בירת סין, סיפרה לי שנמשכה לטיבט מעצם כוחה של המילה, ובמהלך ביקורה ושבתה בקסמיה ובתורתה והיא מתכוונת לשוב לשם בשנית. עוד דוגמה, מפורסמת יותר, היא הזמרת הסינית לירנה, שלאחרונה היתה לנזירה בודהיסטית. אחד משיריה המוכרים ביותר, "העשב הירוק מסתיר את הערבה", מוקדש לטיבט.

סינים רבים שבאים היום ללהסה עוסקים בלימוד בחשאי של טקסטים בודהיסטיים. בהיחבא הם מעבירים בין אצבעותיהם מחרוזות תפילה, ממלמלים מנטרות ומחפשים מורה בודהיסטי שיכוון את דרכם. אמנם אלה עדיין תהליכים המתנהלים בשקט, אבל ייתכן שעם השינויים הגדולים ששין עוברת, ובעקבות השבר הדתי הגדול שיצר האתיאיזם הקיצוני בתקופת מהפכת התרבות, תשוב טיבט ותזכה במקומה ההיסטורי כפטרונית האמונה של סין, ואילו סין תשמש לה פטרונית מדינית וביטחונית.

כתב וצילם: יותם יעקובסון





3



1



2



4

1. מירוק קערת נחושת באורז ובאבני חן זעירות, תרגול מדיטיבי שנועד לצחצח את התודעה
2. ויכוח תיאולוגי במנזר סאמיה
3. ניפוי מוץ מגרגרי חיטה
4. נזירים במנזר סאקיה

צילום: לוקה גלוצי  
Luca Galuzzi  
www.galuzzi.it





↑ ציור בודהיסטי על  
בד, הנקרא טנגקה  
צילום: לוקה גלוצי  
Luca Galuzzi  
www.galuzzi.it

לאמה המועדף בטיבט, הבטיחה סין את מעמדה כפטרונית מדינית של אנשי הרמה הגבוהה.

### טיבט נסגרה הרמטית

בראשית העת המודרנית, עם כניסתם של הבריטים והרוסים לזירה, נוסף פן חדש למורכבות היחסים באזור. הדלאי לאמה ה-13 נקרע בין הסינים ובין הבריטים שדרשו ממנו הפגנת נאמנות. בשנת 1909, במסגרת הלחצים וההשדנות, סיפחה סין לשטחה חלקים גדולים ממזרח הרמה הטיבטית. שטחים אלה – חלקים ממחוזות סצ'ואן, יונאן וצ'ינגהאי, המיושבים עד היום ברוב טיבטי – אינם כלולים היום במה שמכונה "האזור האוטונומי של טיבט". שנה לאחר מכן, ב-1910, נערכה מתקפה סינית אלימה על להסה, שהביאה להתעררות מחודשת ומועצמת של הלאומיות הטיבטית.

בשנת 1913 הצהיר הדלאי לאמה ה-13 על עצמאות טיבט, ואף חיבר המנון ובהר דגל (הממשל את הטיבטים גם היום), ואולם הצהרה זו לא זכתה להכרה בעולם, למעט במונגוליה ויש הטוענים שגם בבריטניה. באותם ימים, בשל החשש מפלישות אימפריאליות ומניסיונות לסכך את הטיבטים מבית, הורה הדלאי לאמה על סגירת טיבט באופן הרמטי לזרים. הד לתקופה זו מופיע בספרו של היינריך הרר "שבע שנים בטיבט", שמתאר את ניסיונותיו להיכנס אליה. במסגרת ניסיונם להתנער מהנוכחות הסינית במזרח טיבט, ערכו הטיבטים מתקפה גדולה על הכוחות הסיניים ב-1918. אירועים אלה רק העצימו את החשדנות

בשנת 842, היתה תקופת שפל גדולה שבאה לידי ביטוי בדעיכה דתית ולאומית ובהתערערות גדולה של ביטחון הפנים. רק כעבור כ-150 שנה שב הבודהיזם והכה שורשים בשנית. באותם ימים איבדה טיבט את מעמדה כאימפריה והיתה מחולקת בין ממלכות שונות, ובעיקר בין שני מחוזות יריבים: מחוז טסאנג הדרומי ומחוז יו הצפוני, שבהם התפתחו גם סיעות דתיות שהיו מעורבות לא מעט בפוליטיקה המקומית.

בעקבות הכיבוש המונגולי בראשית המאה ה-13 החלו הממלכות לקיים מגעים עם המונגולים, ולימים גם עם סין, על פי מודל שהיה נוח לשני הצדדים: טיבט תספק השראה דתית-תיאולוגית לפטרון, והפטרון יתמוך מבחינה פוליטית באיש הדת. מאז ועד העת המודרנית ניסו כמה וכמה מעצמות לקנות אחיזה בטיבט על פי מודל זה.

בשנת 1655 מת החאן המונגולי, והדלאי לאמה החמישי, שעד אז היה כפוף למרותו, הצליח להשיג עצמאות ולאחד את טיבט כולה תחת שלטונו. הדלאי לאמה השישי שב והוכפף לריבונות מדינית מונגולית, ולאחר שמת שמרו אנשי חצרו את הדבר בסוד, בחרו ביוורשו והחלו להכשירו בחשאי. כשהדבר נודע למונגולים הזועמים הם רדפו אותו והסמיכו דלאי לאמה שביעי מטעמם. מוזר להיזכר בהמשך השתלשלות העניינים, בהשוואה לאירועים שהתרחשו ללו זה עתה בטיבט: לימינו של הדלאי למה הטיבטי עמדו דווקא הסינים – הם ליוו אותו חזרה ללהסה, הושיבו אותו על הכס והשאירו בעיר כוח צבאי שיגן עליו. אבל מניעיה של סין לא היו דאגה לשלומה של הדלאי לאמה ולנכסי האמונה הטיבטיים, אלא מניעים אימפריאליים גרידא: על ידי דאגה לדלאי



קהא פה, מייסדו של מסדר גלוק־פה (Gelukpa), הפלג הבודהיסטי החזק ביותר בטיבט במאה ה־15. בין גנדן ובין המנזר הבודהיסטי הראשון בטיבט שבכפר סאמיה מפרידים רכסים גבוהים המגיעים לעתים עד מעל לקו העננים, ושלושה ימי הליכה. המנזר בנוי במורד הר דמוי פרסה שגובהו 4,200 מטר מעל פני הים, ובגלישה ממעבר ההרים אל המנזר, המתחם מתגלה באחת. למרות השרידים החרבים הרבים, המראה עוצר נשימה. על המצוקים מסביב מתוחות כקורי עכביש מחרוזות של דגלי תפילה, שמטרתן להפיץ את המסר הבודהיסטי המוטבע עליהן עם כל רוח לקצות תבל.

באחד המבנים בגנדן עדיין פועל בית דפוס שבו מודפסים ספרי תפילה במתכונת הסינית העתיקה, בעזרת גלופות עץ הנמשחות בדיו ורצועת נייר שמהודקת אליהן ומקבלת את טביעת הטקסט המגולפת. עם זאת, הניירות מוארכים וצרים, בדומה לעלי הדקל שעליהם נהגו לכתוב בהודו – עדות נוספת למקורות ההשפעה התרבותית והטכנולוגית של טיבט, הנמצאת תמיד בתווך שבין הודו לסין.

ממרומי מנזר גנדן נפרש עמק נהר ירלונג טסאנג־פו (Yarlung Tsangpo). הוא נראה משם רחב ואינסופי. מדי שנה אני יושב כאן, על שפת המצוק, ומשקיף, ושקט נורא הוד ממלא אותי. "אין רע בלי טוב ואין טוב בלי רע", אני מזכיר לעצמי בחושבי על קורותיה של טיבט מאז הכיבוש, ימים גדושי אירועים, סערות מדיניות וטלטלות אקטואליות, הרחוקים מהשקט שאופף אותי עתה.

אני נזכר בדרשה של הדלאי לאמה שבה אמר כי אלמלא הכיבוש, לא היה הבודהיזם מופץ באופן שכזה. בראייה זו של היעדר המוחלט אני נפרד מטיבט ושב וחוזר אליה. ☉

ואת השנאה בין שני העמים. הבריטים מיהרו לנצל את האיבה וניסו לסייע לטיבטים להשתחרר מעול הסינים, וכשעזבו את הודו ב־1947 הם ציידו את הטיבטים בנשק ובתחמושת.

בשנת 1950, זמן קצר לאחר השתלטות המפלגה הקומוניסטית בהנהגת מאו דונג, פלשה סין לטיבט עם כוחות צבא גדולים. לאחר שנה הדלאי לאמה ה־14 ובכירים טיבטים אחרים הוחתמו על מסמך 17 הנקודות – מסמך הסיפוח הרשמי לסין. במסמך זה הוחלפו לראשונה המילים "בוד" (טיבט) ו"גיא" (סין) במילים "ממשלה מקומית" ו"ממשלה מרכזית", כלומר הכרה סינית באוטונומיה מלאה של טיבט. בשנת 1955 חולקה טיבט פעם נוספת, כך ששטחי מזרח הרמה נותרו באופן רשמי מוחץ לשטחי האוטונומיה. מיד אחר כך החלה תקופה שהיתה מהקשות שעברו על טיבט, ובה דוכאה ההתקוממות נגד הסינים ביד קשה ובאלימות. שיא הלחימה היה בשנת 1959, שבמהלכה נמלט הדלאי לאמה להודו. שם, בדהרמסאלה (Dharamsala), נמצא את עד ימינו הממשלה הטיבטית הגולה.

כעבור כמה שנים ניחתה עוד מכה קשה – מהפכת התרבות של מאו, שביקש למחוק הבדלי תרבות ודת בין תושבי המדינה לשם יצירת אחדות חדשה. אף שהמהפכה התחוללה בסין כולה, השלכותיה על טיבט היו מרחיקות לכת: אלפי מנזרים הוחרבו עד היסוד, רבבות נזירים הוצאו להורג, והפגיעה באור שיות התרבות הטיבטית ובנכסים הטקסטואליים והאמנותיים היתה אדירה. גם היום, כשלושים שנה לאחר מותו של מאו, התוצאות עדיין ניכרות.

## אין רע בלי טוב

במהלך כיבוש טיבט נפגעו אזורים ומקומות רבים, ובהם גם מנזר גנדן (Ganden), שאותו הקים טסונג

↑ הסמל מעל שער הכניסה במקדש ג'וקהאנג. גלגל הדהרמה מסמל את תמצית הסדר הבודהיסטי, הצבאים הכורעים תומכים בו באיזון מושלם



יֹתָם יַעֲקֹבֶסוֹן – מורה דרך בארץ ובחול, כותב, מצלם ומרצה. מתמחה בנתיבי הסחר לטיבט וזה כמה שנים מוציא לשם מסעות עומק תרבותיים  
Yotam.jac@gmail.com